

กระบวนการพัฒนาองค์กรชุมชนเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพ
: กรณีศึกษา กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ จังหวัดสงขลา

นางสาว สุกัญญา โลจนาภิวัฒน์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชานโยบายการจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2548

ISBN 974-14 -3324-7

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

**DEVELOPMENT PROCESS OF COMMUNITY ORGANIZATION FOR HEALTH
PROMOTION : A CASE STUDY OF SONGKHLA
PLEDGE – TAKING SAVINGS GROUPS**

Miss Sugunya Lojanapiwat

A Thesis Submitted in Partial Fulfilment of the Requirement
for the Degree of Doctor of Philosophy Program in Development Education

Department of Educational Policy, Management, and Leadership

Faculty of Education

Chulalongkorn University

Academic Year 2005

ISBN 974-14-3324-7

สุกัญญา โลงนาภิวัฒน์ : กระบวนการพัฒนาองค์กรชุมชนเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพ : กรณีศึกษา กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ จังหวัดสงขลา (DEVELOPMENT PROCESS OF COMMUNITY ORGANIZATION FOR HEALTH PROMOTION: A CASE STUDY OF SONGKHLA PLEDGE-TAKING SAVINGS GROUPS) อาจารย์ที่ปรึกษา : ดร. อมรวิรัช นาคทรพร, อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม: ผศ.ดร. จุมพล พูลภัทรชีวิน, 276 หน้า. ISBN 974-14-3324-7

การวิจัยกรณีศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อวิเคราะห์กระบวนการและสังเคราะห์รูปแบบการพัฒนากลุ่มสัจจะออมทรัพย์ เพื่อการสร้างเสริมสุขภาพ กรณีศึกษา คือ กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ตำบลน้ำขาว นาหว้า คลองเปี้ยะและคลองหงส์ จังหวัดสงขลา ผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วย ผู้สูงอายุ ผู้นำในการพัฒนาชุมชน ผู้นำกลุ่ม คณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้การรวบรวมข้อมูลเอกสาร การสัมภาษณ์เจาะลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การบันทึกภาคสนามและการถ่ายภาพ รวมระยะเวลาในภาคสนาม 10 เดือน ตั้งแต่ตุลาคม 2547 ถึงเดือน กรกฎาคม 2548 วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา การสังเคราะห์รูปแบบกระบวนการพัฒนาชุมชนสัจจะออมทรัพย์ เพื่อการสร้างเสริมสุขภาพ ได้ผ่านการตรวจสอบจากผู้ทรงคุณวุฒิและให้ผู้นำกลุ่มสัจจะออมทรัพย์วิพากษ์และให้ข้อเสนอแนะถึงความเป็นไปได้ในการนำไปใช้ในการสัมมนาเรื่องกระบวนการพัฒนาชุมชนสัจจะออมทรัพย์ เพื่อการสร้างเสริมสุขภาพ ผลการวิจัย พบว่า

1. กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ให้ความหมายสุขภาพ คือ สุขภาพดี คือ สุขภาพกาย จิต สังคมและจิตวิญญาณ(ปัญญา)ที่มีความเชื่อมโยงและส่งผลต่อกัน สุขภาพกาย คือ สุขภาพจากการมีร่างกายที่แข็งแรง สุขภาพจิต คือ สุขภาพที่จิตใจไม่เครียด สุขภาพสังคมคือความสุขที่สามารถทำหน้าที่และอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ดีทำให้มีครอบครัวที่อบอุ่นและชุมชนที่เกื้อกูล โดยความสุขกาย จิตและ สังคมต้องอาศัยสุขภาพจิตวิญญาณ(ปัญญา)ซึ่งสะท้อนจากหลักคิดในการดำเนินชีวิตที่มีผลให้พฤติกรรมความสัมพันธกับสิ่งแวดล้อมที่เป็นมนุษย์และสิ่งแวดล้อมทางกายภาพเป็นไปในทิศทางเอื้อต่อการมีความสุข

2. สภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคมสู่ความทันสมัย ทำให้คนอยู่ภายใต้อำนาจเงินตราจึงเกิดการรวมตัวกันเป็นกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ ซึ่งมีกระบวนการพัฒนาที่ใช้เงินเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนให้มีคุณธรรม คือ มีสัจจะและเกิดการเรียนรู้เพื่อการพึ่งพาตนเองได้และนำไปสู่การมีชุมชนที่เกื้อกูล ผลจากการวิเคราะห์ พบว่า กระบวนการดำเนินงานของกลุ่มมี 4 ขั้นตอน คือ 1) การก่อร่างสร้างกลุ่ม 2) การสร้างกลุ่ม 3) การขยายแนวคิดสวัสดิการและสร้างเครือข่าย และ 4) การขยายกิจกรรมและผลักดันสวัสดิการสู่การเป็นนโยบายสาธารณะซึ่งในแต่ละขั้นตอนพบว่ามีผลต่อการสร้างเสริมสุขภาพในมิติที่เหมือนและแตกต่างกัน

3. การสังเคราะห์รูปแบบกระบวนการพัฒนาชุมชนสัจจะออมทรัพย์ เพื่อการสร้างเสริมสุขภาพ มี 3 ขั้นตอน คือ 3.1) การประเมินชุมชน เป็นขั้นตอนประเมินความพร้อมในการรวมกลุ่ม 3 ประการ ได้แก่ ความต้องการของชุมชน ภาวะผู้นำของผู้ในกลุ่ม และความสัมพันธ์ของคนในชุมชน 3.2) กระบวนการสร้างกลุ่ม ประกอบด้วย 3 ขั้นตอนย่อย 1) การสร้างการยอมรับเป็นขั้นการรวมคนและรวมเงิน โดยเน้นการเลือกคณะกรรมการที่ซื่อสัตย์ มีภักดีกาที่เป็นยอมรับ ยึดหยุ่นและปฏิบัติได้ มีระบบเอกสาร ระบบบัญชีที่ง่ายต่อการตรวจสอบ และใช้กฎทางสังคมในการควบคุมสมาชิกกลุ่ม 2) การใช้เงินออม เป็นการใช้จ่ายเงินออมให้เกิดประโยชน์ต่อสมาชิกโดยตรง ใน 2 ลักษณะ คือ การกู้ยืม และการจัดสวัสดิการและ3) การประยุกต์ใช้เงินออมเป็นการนำเงินที่ออมได้ไปใช้ในกิจกรรมเพื่อสร้างประโยชน์แก่ชุมชนโดยภาพรวม 3.3) การประเมินผลการพัฒนาชุมชนสัจจะออมทรัพย์เพื่อการสร้างเสริมสุขภาพ เป็นการประเมินผลการพัฒนาชุมชนสัจจะออมทรัพย์ด้วยตัวชี้วัด 4 ประการ คือ เงินออมและหรือแหล่งทุนชุมชน สวัสดิการครบวงจรชีวิต เวทีเรียนรู้และเครือข่าย และ กิจกรรมสร้างสรรค์ชุมชน ซึ่งมีผลต่อการสร้างเสริมสุขภาพองค์รวม

ภาควิชา นโยบายการจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา
สาขาวิชา พัฒนศึกษา
ปีการศึกษา 2548

ลายมือชื่อนิสิต.....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

##4484621027 : MAJOR DEVELOPMENT EDUCATION

KEY WORD : COMMUNITY ORGANIZATION / HEALTH PROMOTION / SONGKHLA PLEDGE – TAKING SAVINGS GROUPS

SUGUNYA LOJANAPIWAT : (DEVELOPMENT PROCESS OF COMMUNITY ORGANIZATION FOR HEALTH PROMOTION : A CASE STUDY OF SONGKHLA PLEDGE – TAKING SAVINGS GROUPS). THESIS ADVISOR : AMORNVIT NAKORNTAP , Ph.D. THESIS CO. ADVISOR : ASST. PROF. CHUMPOL POOLPATARACHEWIN, Ph.D. 276 PP. ISBN : 974-14-3324-7

This case study research had two objectives: firstly to analyze the developmental process of pledge-taking savings groups for health promotion and secondly to synthesize a model of the developmental process of pledge-taking savings groups. Four pledge-taking savings groups from four Tambols in Songkhla Province participated in this study. These Tambols were: Tumbon Namkhao, Tumbon Nawa, Tumbon Khlongpia, and Tumbon Khorhong. The informants consisted of aged villagers, community developmental leaders, group leaders, committees and members of the pledge-taking savings groups. Data collection involved a review of relevant documents, in-depth interview, participant observation, field note taking and photo taking over a period of 10 months from October, 2005 to July, 2006. Data were analysed by using the content analysis method. Synthesis of the developmental process of pledge-taking savings groups for health promotion was approved by the experts; presented in the seminar for the leaders of pledge-taking savings groups to review for its practicality. The study revealed that:

1. The term "health" was described by the pledge-taking savings groups as "happiness" or "distress free". There are 4 dimensions of health: physical, mental, social, and psychospiritual (wisdom) health. These dimensions are interrelated and influenced by each other. Physical health is happiness, as a result of having a healthy body where as mental health is happiness, as a result of having a stress-free mind. Social health is happiness as a result of the ability of an individual to function, to live harmoniously with others, to create a warm family and to help and share within the community. The physical, mental and social health relied on psychospiritual (wisdom) health. That is the way of thought that directs human behavior must be congruent with both social and physical environment leading to happiness.

2. The gathering of pledge-taking savings groups was a result of modernization and materialization. This developmental process used money as a tool to develop morality (pledge). Group members learned how to be independent and shared with others. The four stages of the developmental process that evolved included: 1) people gathering, 2) group establishment, 3) an expansion concept of welfare benefits and network establishment, and 4) expansion of the scope of social activities and social welfare which was further driven to be public policy. Each stage of the developmental process effected health promotion in both similar and different manners.

3. The synthesis of development process model of pledge – taking savings groups for health promotion consisted of 3 stages, 3.1) community assessment is the step of readiness evaluation for group establishment consisting of 3 factors; a) needs of community, b) leadership of groups leaders, and c) relationship of people in the community 3.2) Process of groups establishment consisting of 3 steps; 1) money saving promotion is the step of groups members and money recruitment. The emphasis was placed on selection of faithful committee members, acceptable, flexible and realistic rules, documenting system, accountable financing system, and using social rule in controlling groups members. 2) utilization of save money emphasising on the direct benefits of the group member in two ways; providing loan and welfare benefits ; 3) utilization of save money for benefits of the public and 3.3) Evaluation of the development of pledge – taking savings groups for health promotion using 4 indicators ; amount of saving and money sources in the community, life-long rang of welfare benefit, having learning activities and networking and creative community activities leading to holistic health promotion.

Department of Educational Policy, Management , and Leadership
Field of study Development Education
Academic year 2005

Student's signature *SUGUNYA LOJANAPIWAT*
Advisor's signature *A. Naksornth...*
Co-advisor's signature *Poolpatarachewi*

กิตติกรรมประกาศ

ในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ผู้วิจัยได้เรียนรู้ว่าความรู้จากห้องเรียนจะไม่สามารถเข้าใจได้ลึกซึ้ง หากปราศจากการเรียนรู้ที่ได้จากประสบการณ์ตรง การวิจัยครั้งนี้ได้ให้มุมมองความเป็นองค์รวมของการดำเนินชีวิต และได้เรียนรู้เข้าใจถึงถึงความเชื่อมโยงของสังคมศาสตร์ วิทยาศาสตร์ การแพทย์และสาธารณสุขและพุทธศาสตร์

น้อมกราบขอบพระคุณครูบาอาจารย์ทั้งทางโลก และทางธรรมทั้งในอดีตและปัจจุบันที่เป็นเหตุและปัจจัยช่วยให้การทำวิทยานิพนธ์เสร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

กราบขอบพระคุณผู้นำและชาวบ้านตำบลน้ำขาว นาหว้า คลองเปียะ และคองหงส์ ที่ให้ได้มีโอกาสเรียนรู้ และมอบมิตรไมตรีให้ผู้วิจัยตั้งญาติพี่น้อง

ขอบคุณพี่น้องและเพื่อน ที่ทำงานและร่วมเรียนพัฒนศึกษาที่เป็นกำลังใจให้ตลอดมา ขอบคุณคุณ สมชัย แซ่จิว ที่ช่วยพิมพ์วิทยานิพนธ์ และคุณเปรมฤดี แก้วน้อย ที่ช่วยถอดเทปให้อย่างวิริยะอุตสาหะ

ขอบคุณสำหรับงบประมาณการดำเนินการวิจัยที่ผู้วิจัยได้รับจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพที่มีส่วนช่วยให้ทำงานได้ราบรื่นและมีความสุข

เหนือสิ่งอื่นใด ความดีใจ ๆ ที่เกิดจากการทำวิทยานิพนธ์นี้ ขอบมอบให้กับครอบครัว โลกนาถวิวัฒน์ และผู้มีพระคุณทุกท่าน

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง	ญ
สารบัญภาพ	ฎ
บทที่	
1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
คำถามการวิจัย	6
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	6
ขอบเขตของการวิจัย	6
คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย	7
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	8
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	9
แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับสุขภาพ.....	9
ความหมายและแนวคิดของสุขภาพ	9
บูรณาการของแนวคิดเกี่ยวกับสุขภาพ.....	11
ตัวชี้วัดสุขภาพ.....	25
การสร้างเสริมสุขภาพ	32
แนวคิดพื้นฐานของสังคม.....	36
แนวคิดองค์กรชุมชน	38
ความหมายขององค์กรชุมชน	38
กระบวนการพัฒนาองค์กรชุมชน.....	39
ความหมายของการพัฒนา	39
ลักษณะของการพัฒนา.....	40

บทที่	หน้า
	ขั้นตอนของการพัฒนาองค์กรชุมชน 41
	องค์ประกอบในการพัฒนาองค์กรชุมชน 48
	กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน / องค์กรชุมชน 49
	การพึ่งพาตนเองของชุมชน / องค์กรชุมชน 60
	หลักการพัฒนาในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว 67
	กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ 74
	กรอบแนวคิดการวิจัย..... 93
3	วิธีการดำเนินการวิจัย 96
	ขั้นตอนการวิจัย 96
	วิธีการดำเนินการวิจัย 96
	ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์กระบวนการพัฒนากลุ่มสัจจะออมทรัพย์
	เพื่อการสร้างเสริมสุขภาพ 96
	พื้นที่และกรณีศึกษา..... 96
	แหล่งข้อมูล 97
	เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย..... 98
	การเก็บรวบรวมข้อมูล 99
	การเก็บรวบรวมข้อมูลในภาคสนาม 99
	การตรวจสอบข้อมูล 100
	การวิเคราะห์ข้อมูล 100
	จรรยาบรรณของนักวิจัย 101
	ขั้นตอนที่ 2 การสังเคราะห์รูปแบบกระบวนการพัฒนากลุ่ม
	สัจจะออมทรัพย์เพื่อการสร้างเสริมสุขภาพ 101
4	สุขภาพ : ความสุขของชีวิตที่เป็นองค์รวม 103
5	บริบท : การเปลี่ยนผ่านของชุมชน 110
6	กระบวนการพัฒนากลุ่มสัจจะออมทรัพย์เพื่อการสร้างเสริมสุขภาพ 138
	ขั้นที่ 1 การก่อร่างสร้างกลุ่ม : วิฤตของความทุกข์ยาก สร้างโอกาสการออม 138
	ขั้นที่ 2 การสร้างกลุ่ม : การสร้างสัจจะ สร้างสังคมเกื้อกูล 147
	ขั้นที่ 3 การขยายแนวคิดสวัสดิการ และสร้างเครือข่าย :
	เวทีเรียนรู้ คือ หัวใจของการขยายแนวคิด และสร้างเครือข่าย..... 163
	ขั้นที่ 4 การขยายกิจกรรมและผลักดันสวัสดิการสู่การเป็นนโยบายสาธารณะ 179
7	รูปแบบกระบวนการพัฒนากลุ่มสัจจะออมทรัพย์เพื่อการสร้างเสริมสุขภาพ..... 202
8	บทสรุปอภิปรายและข้อเสนอแนะ..... 209

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	เปรียบเทียบมิติต่าง ๆ ระหว่างทฤษฎีโรคกับทฤษฎีสุขภาพ.....	22
2	ดัชนีชี้วัดสุขภาพ	25
3	ตัวชี้วัดความสุขของประชาชนชาวไทย	27
4	ดัชนีความอยู่ดีมีสุข องค์ประกอบ และตัวชี้วัด	31
5	ความสัมพันธ์เชิงหน้าที่ของ TERMS (Functional Matrix of TERMS)	65
6	การให้ความหมายของสุขภาพระดับบุคคลของกลุ่มสัจจะออมทรัพย์	104
7	การให้ความหมายของสุขภาพระดับชุมชนของกลุ่มสัจจะออมทรัพย์	107
8	บริบทชุมชนของกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ : ยุคก่อนการพัฒนาชุมชน	111
9	บริบทชุมชนของกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ : ยุคการพัฒนาชุมชนสู่ความทันสมัย	120
10	ขั้นการก่อร่างสร้างกลุ่ม : แนวคิด และกิจกรรม	140
11	ขั้นการสร้างกลุ่ม : แนวคิด กิจกรรมและผลต่อการสร้างเสริมสุขภาพ	149
12	ขั้นการขยายแนวคิดสวัสดิการและสร้างเครือข่าย : แนวคิด กิจกรรมและผลต่อการสร้างเสริมสุขภาพ	165
13	ขั้นการขยายกิจกรรมและผลักดันสวัสดิการสู่การเป็นนโยบายสาธารณะ : แนวคิด กิจกรรม และผลต่อการสร้างเสริมสุขภาพ	182
14	แนวคิด และกิจกรรมของกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ เพื่อการสร้างเสริมสุขภาพที่วางแผนจะดำเนินการ	197

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1	แสดงพระเจดีย์แห่งสุภาพ 22
2	วงจรชีวิตของกลุ่ม 45
3	ขั้นตอนการพัฒนาองค์กรชุมชนของสถาบันวิจัยและพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยขอนแก่น 47
4	องค์ประกอบของการพัฒนา 49
5	ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบหลักแห่งการพึ่งตนเองของชุมชนชนบท 65
6	กรอบแนวคิดกระบวนการพัฒนากลุ่มสัจจะออมทรัพย์เพื่อการสร้างเสริมสุขภาพ 95
7	ระบบสุขภาพตามความหมายของกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ 108
8	รูปแบบกระบวนการพัฒนากลุ่มสัจจะออมทรัพย์เพื่อการสร้างเสริมสุขภาพ 208
9	การจัดสรรเงินสวัสดิการของกลุ่มสัจจะลดรายจ่ายวันละ 1 บาท เพื่อทำสวัสดิการภาคประชาชน 273